

Masits László

Lyka Károly, Móricz Zsigmond és Veres Péter ismeretlen levelei Gáborjáni Szabó Kálmánhoz

Az első világháborút követő másfél évtized gazdasági, politikai és társadalmi megrázkódtatásai Debrecenben is nagymértékben gátolták a művészeti élet kibontakozását. De a város, akárcsak a múltban annyiszor, magára talált. Móricz Zsigmond meglátása szerint: „Debrecen az őstalaj. Kövér, kegyetlen, de életet terem.”

Gáborjáni Szabó Kálmán (1897—1955) festőművész is itt született.¹ (1. kép) A Képzőművészeti Főiskolára, majd itáliai tanulmányújtaira csak az első világháború olasz harctereinek dantei poklán át juthatott. A nép elesettsége, a legjobbakat nyugtalanító társadalmi bajok orvoslása már fiatal korában foglalkoztatták. A legnemesebb szándék vezérelte, mint nevelőt Debrecenben a Református Kollégium Tanítóképző Intézetében, 1922—1945 között.

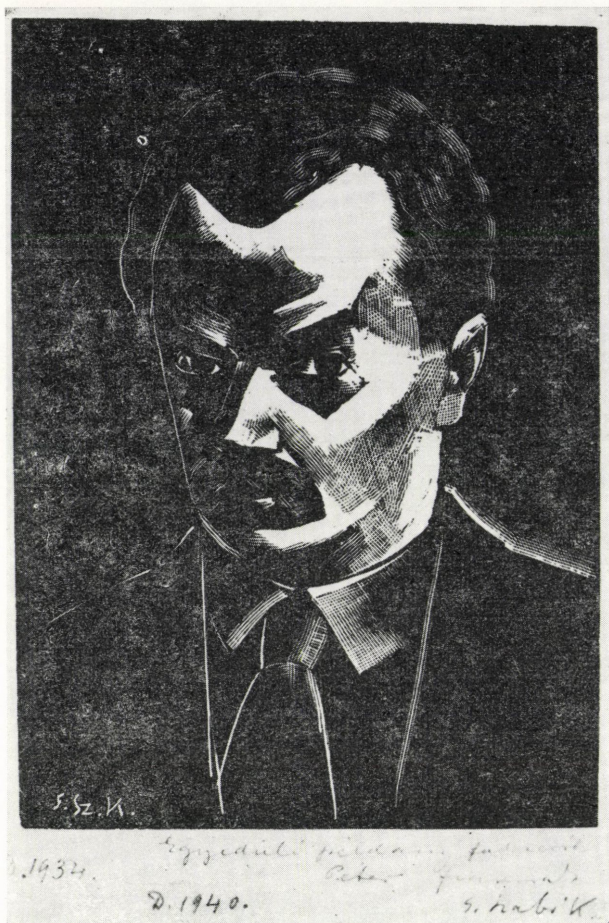
Alig 30 éves, mikor Debrecenben, az (1927. év június 19-én megalakult) Ady Társaság választmányának tagjaként a kivételes tehetségű szellemi erők tömörülésének egyik elindítója és mindvégig tevékeny részvevője. A Társaság három szakosztályában küzdöttek a konzervatív, a haladást gátló politika ellen. Gáborjáni Szabó Kálmán a képzőművészeti osztály előadójaként (elnöke Holló László festőművész) minden lehetőséget megragadott célkitűzéseik népszerűsítésére.² A művésznek 1927 október, november havában és 1928 októberében fába metszett grafikáit levélzáró bélyegeken is láthatjuk (2. kép). Az „Ady-émlékbélyeg” című sorozata alsó ívszélén ez olvasható: „A költő születésének 50 éves évfordulójára a Debreceni Ady-Társaság megbízásából kiadta a Debreceni Bélyeggyűjtők Egyesülete”.³

Az első világháborút követő kilátástalanság sem tudta engedelmességre bírni a magyar művészek egy csoportját. »A kedélyek lecsillapítására 1928 októberében sor került „A magyar irodalmi és művészeti kongresszus” megrendezésére. A megnyitó beszédet gróf Klebelsberg Kunó, m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter mondta. [. . .] Fel akarom hívni a kongresszus figyelmét a nemzeti gon-

1 Egyik őse Gáborjáni Szabó Sámuel lelkész a bihari táj gyermeke, a debreceni Református Kollégium neveltje. *Szabó István*: Kossuth nyomában az emigrációba . . . Egy néhai debreceni diák kalandos sorsa. *Élet és Tudomány*. XXX. 1976. III. 12. 483—486.

2 *Juhász Izabella*: A debreceni Ady Társaság bibliográfiája (1927—1951). (Debrecen, 1977. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának bibliográfiai kiadványa 3.) 158.

3 A sorozat három összefüggő bélyegből áll, melyet különböző színű papírosra 3 sorban kék, piros és fekete színben nyomtak. Egy ívre 9 fogazott szélű bélyeget tervezett.

1. kép. Gáborjáni Szabó Kálmán: Önarckép, 1934. (Fametszet, papír, körül-
vágott. A képmező 108×
76 mm. J. b. l.: G. Sz. K.
J. j. l.: 1934. A művész
sajátkezű aláírásával):
„Egyedüli példány a fa-
dúcról. Péter fiannak. G.
Szabó K. D. 1934. D. 1940.”
A művész hagyatékából.

dolat fokozott hangsúlyozására, a kultúrgondolat védelmére, hogy összhangban maradjon a magyar irodalom és művészet a nemzeti gondolattal.⁴

Az Ady-Társaság szellemi kisugárzó erejét jelzi, hogy szintén Debrecenben, 1935-ben megalakult az Ajtósi Dürer Céh; Grafikusok és Grafikagyűjtők Köre. Az egyesület tisztikarában tevékenykedett a haladó szellemű művészek legtehetségesebbjei között — az akkor már külföldön is sikeresen szereplő művész, Gáborjáni Szabó Kálmán és a botanika tudósa Berei Soó Rezső egyetemi tanár, aki négy évtized múltán adományával Európa egyik legnagyobb ex libris-gyűjteményének birtokosává avatta az Iparművészeti Múzeumot. Első tiszteletbeli tagja az elismert művészeti író, Lyka Károly. Egyik merész tervüket: művészeti

4 Pogány Ö. Gábor: A magyar képzőművészet a két világháború között. = A Horthy-korszak hivatalos művészetpolitikájáról. (Az MTA Művészettörténeti Bizottsága és az MTA Művészettörténeti Kutató Csoportja 1972. november 9—10-én tartott konferenciája.) 125.

2. kép. Gáborjáni Szabó Kálmán: Ady-emlékbélyeg, fogazott széllel. 1927

- a) ADY 1877. „Paraszt zsályaként aludt el, s bús krizantém-fürttel ébredt”. Fametszet, papír, A képmező 47×37 mm. J. j. l.: G. Sz. K.
 b) „ADY. 1927. XI. 22.” Fametszet, papír. A képmező 47×37 mm. J. b. l.: G. Sz. K.
 c) „ADY. Ifjú szívekben s mindig tovább. 1927. XI. 22.” A képmező 47×37 mm. J. j. f.: G. Sz. K. A művész hagyatékából.

folyóirat megjelentetését, meg is valósították.⁵ Hatásuk túlnőtt a város határán. Az Ady Társaság képzőművészeti osztályának a helyi művészek mellé tiszteletbeli tagjai közé hívták Vaszary Jánost és Csók Istvánt is. „Debrecen az első és egyetlen magyar vidéki város, amelyben modern képzőművészeti egyesülés létrejött és eredménnyel működik. A debreceni Ady-Társaság néhány lelkes tagja hosszú évek óta küzdött, hogy megtörje a keleti vég súlyos közönyét az ábrázoló-művészetekkel szemben.”⁶ A Társaság szakosztályai nagyjelentőségű munkájának összefoglaló méltatása a jövő feladata.

A Római Magyar Intézet kurátora, „Gerevich Tibor a harmincas évek folyamán jelentős művészcsoportot szervezett a római ösztöndíjasokból, Medveczky Jenő, Gáborjáni Szabó Kálmán, Mészáros László, Vilt Tibor, Bartha László, Kerényi Jenő, Tar István, Laborcz Ferenc, Kurucz D. István nevével is már utalni lehet, hogy a legjobbak közül igyekezett alkotóképes erőket toborozni a hivatalos művészetpolitikai elképzelések valóráváltása céljából.”⁷ Ezekben az években azonban Gáborjáni Szabó Kálmán már azoknak a művészeknek a körében volt, akik egész másképpen valósították meg a miniszter által hirdetett „programot”. Később nyaranként Szolnok nagy múltú művésztelepén is dolgozott. Debrecen és Nyíregyháza több épületét pedig falfestményekkel díszítette. Nemcsak szülővárosában és Budapest minden jelentős kiállításán, de külföld számos városában is bemutatta grafikai alkotásait.⁸ Művészetével több világvárosban rendezett ki-

5 *Magyar ex libris* (Debrecen, 1936). A művészi grafika és grafikai gyűjtés negyedévi folyóirata. Felelős szerk.: Nagy József. A művészek és műkedvelők közös fóruma. Másfél év alatt öt száma jelent meg. II. évfolyamának 1. sz. 24. oldalán 17 beragasztott és 2 nyomtatott ex librisrel. Alkotóik között: Buday György, Haranghy Jenő, Mata János, Menyhárt József, Nagy István, G. Szabó Kálmán, Vadász Endre.

6 *Rabinovszky Máriusz: A Debreceni Ady-Társaság képzőművészeti kiállítása*. Nyugat. XXVI. évf. 6. sz. Bp. 1933. 380–381. (A művészek: Berky I., Félegyházi L., Káplár M., Senyei Oláh I., G. Szabó K., Vadász E., Medgyessy F.)

7 A 4. sz. jegyzet alatt i. m. 126.

8 1929–1953. Anglia: London. Ausztria: Bécs (Kunstlergemeinschaft). Belgium: Antwerpen. Csehszlovákia: Prága. Amerikai Egyesült Államok: Chicago, Los Angeles (kitüntető elismerés), New York, Philadelphia. Hollandia: Amszterdam, Hága. Lengyelország: Lemberg, Varsó (kitüntető elismerés). Németország: Berlin (Sherl-Haus), Lipcse, Nürnberg. Norvégia: Oslo. Olaszország: Genova, Milánó (bronzérem), Monza, Padova, Róma, Velence (Nemzetközi Tárlat). Svájc: Genf. Svédország: Stockholm.

állításain hírt adott hazánkról, épp azokban az évtizedekben, amikor Magyarország politikai és szellemi téren egyaránt elszigetelt volt. Sikere nyomon követhető az erőt sugárzó grafikáival illusztrált hazai, osztrák (1928), német (1930), holland, norvég (1935), francia, olasz (1953) könyvekben, folyóiratokban, napilapokban.

Az Alföld legtekintélyesebb városával, Debrecennel egybeforrott életművével a század első fele nagy, úttörő magyar grafikusai közé emelkedett. A negyvenes évek közepétől Budapesten jelentős szerepet vállalt a művészeti élet megszervezésében. Később, mint tanár a Képzőművészeti Főiskolán.

Köztudott, hogy irodalmunk jelesei mennyire irányítólag és folyamatosan hatottak képzőművészeink legjobbjaira. Azonban a két világháború közötti évtizedekben a vidéken alkotók közül igen kevés volt azoknak a száma, akik az írókkal olyan szoros kapcsolatot teremtettek, mint Gáborjáni Szabó Kálmán. A magyarság, az emberiség sorskérdésein gyötrődő művész korának magyar irodalmával sem csak általánosan, vagy csupán esetenként foglalkozott. A családjá által megőrzött, eddig ismeretlen dokumentumok itteni közreadásának egyik célja, hogy rámutassunk a művész és a kortárs írók termékeny kapcsolatára, melyről munkásságának méltatói eddig alig szóltak. Unokabátyja Szabó Lőrincnek. Az irodalom iránti érdeklődése mégsem szűkíthető családi kapcsolataira. Alkotói életútja törvényszerűen vezetett nagy íróinkhoz. Eltérhetetlen szálak fűzték Móricz Zsigmondhoz, Németh Lászlóhoz, Szabó Lőrinchez, Veres Péterhez. Humánummal telített művészete, erkölcsi tartása képessé tette arra, hogy legnagyobb kortársainak szellemiségével azonosuljon. Így válhatott azok megbecsült küzdőtársává.

*

Lyka Károly (1869—1965) a XX. század egyik legnagyobb magyar művészettörténésze Gáborjáni Szabó Kálmán munkásságára már 1923-ban felfigyelt. Mint a Képzőművészeti Főiskola rektora, ajánlatára a 26 éves művésznek fametszeteiből álló kisebb gyűjteményét a Szépművészeti Múzeum részére is megvásárolták.⁹

1927-ben jelent meg: Jézus élete (7 fametszet, Debrecen). Feltehetően a fenti metszetre vonatkozik az a biztató hangú levél, melyet a metszeteit Lyka Károlynak ajándékozó művész válaszként kap az Új Idők szerkesztőségében is tevékenykedő írótól (3. kép).

Bpest 1927. V. 12

„Igen Tisztelt Uram, —

nagyon köszönöm a szép metszeteiket. Örülök, hogy nem ejtette el a grafikával való foglalkozást s hogy ily jó eredményre jutott. Jól tudom, mily idealizmust kíván az ilyen munka a mi viszonyaink közt, viszont kárpótolhatja a fáradozásáért az, amit vele elért. A fametszet az erőteljes és egyszerű kifejezések(et) oly gazdag sorát kínálja, hogy igazán érdemes vele teljes odaadással foglalkozni.

Szívélyesen köszönti

Lyka Károly”

Fejlődő kapcsolatuknak fényes bizonyítéka az a tanulmány, melyet Lyka Károly 1934-ben írt a művész könyvjegyeit tartalmazó kiadványba.¹⁰ Fametsze-

⁹ *Hajdúföld.* (1923. nov. 23.) G. Szabó Kálmán fametszetei.

¹⁰ Gáborjáni Szabó Kálmán Könyvjegyei. = A Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete Kiadványai II. (Bp. 1934. Készült Nagy Károly és Társai Grafikai Műintézetében, Debrecenben. 500 számozott példányban, 150 a művész aláírásával.) — „38. Leány mézesszívvvel Lyka Károly) 1934.”

Uj Idők

SZERKESZTI HERCZEG FERENC

szépirodalmi, művészi és társadalmi képes hetilap

Igazgató:
WOLFNER JÓZSEF

Budapest 1927. V. 12

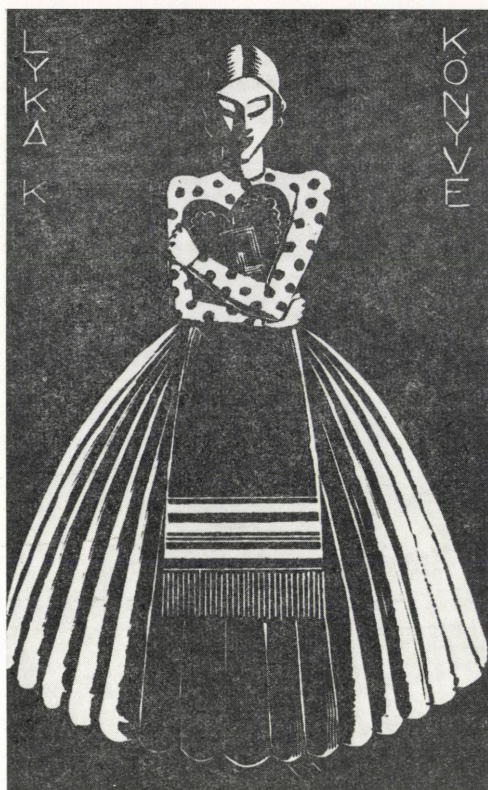
Lyka Károly úrnak,

Ugyon, kedves úrnám a nép
művelését. Önnél, hogy nem elege
el a grafikával való foglalkozást
s hogy így jó eredményre juthat. Fél
Ludov, mely idealizmust hívás az igaz
művészet mi viszonyainak lőst, viszont
kiszámíthatja a páradásért az,
amint vele élte. A fametst az
erőteljes, s euron kifejezéslet az gar-
dag sorát kéri, hogy igazán érdeme,
vele teljes odaadással foglalkozni.

Szücsy Károly

de Károly

3. kép. Lyka Károly levele Gáborjáni Szabó Kálmánhoz. (Budapest, 1927. máj. 12.)
A művész hagyatékából

4. kép. Gáborjáni Szabó Kálmán: Leány mézesszívvvel. (É.n. Fametszet, papír, körülvágott. A képmező 105×64 mm. „LYKA K. KÖNYVE” J. b. I.: G. Sz. K. 1934.)

tei később megjelent könyvekben is láthatók.¹¹ Kapcsolatuk művészi emléke az író részére metszett könyvjegye (4. kép). A tekintélyes, 65 éves író szól az olvasóhoz. Írhatjuk: az előlegezett elismerés hangján. Mert Lyka Károly — aki korábban Nagybánya jelentőségének is felismerője — a művészen már akkor meglátta a fával és acélvésővel alkotó kivételes tehetséget. Ez alkalommal a művész munkásságának méltatásával példázva, az olvasót a fametszés műhelytitkaiba is beavatja. „Mintegy tíz éve annak, hogy kísérletezni kezdett a fametszet technikájával, ... az eszközöket is maga készítette. ... Az ilyesmi vesződéses munka, de megvan az az előnye, hogy aki így kezdi, eleve hozzásimul az adott anyaghoz. Művészünk is ebből fejlesztette ki egyéni stílusát.

A ma széltében divatos és hasonló technikájú linóleum-metszéssel szemben a fába való metszés jó mester kezén határozottabb, erőteljesebb, férfiasabb technika, mert a fadúc nem olyan engedékeny, nem olyan simulékony, mint a sok-

11 Nyomtatásban megjelent fametszetei:

1. Jézus élete (7 fametszet) Debrecen, 1927. 2. Gáborjáni Szabó Kálmán könyvjegyei (A tartalomjegyzékben feltüntetett 40 ex libris közül 32 beragasztva) Lyka Károly előszavával. Bp. 1934. 3. Parasztok (10) Debrecen, 1936. 4. Visioni d'Italia in xilografie di Gáborjáni Szabó Kálmán (12), a kiadó előszavával, Róma, 1939. 5. A magyar kultúra tűzhelyei (14) é. n. 6. VI-os tárna (10), Pogány Ö. Gábor előszavával. Bp. 1948. 7. Béke (10 nap) Zelk Zoltán „Párbeszéd” c. versével, előszó nélkül, Bp. 1951. 8. Tóth Ervin: Gáborjáni Szabó Kálmán grafikái (27 fametszet, 11 rajz) Debrecen, 1963. 9. Tél (13 fametszet) Solymár István bevezetőjével, Tóth Endre emlékező soraival. Debrecen. 1975.

kalta lágyabb linóleum. . . . A fadúc sima lap, a stílusos fametsző ezt a jelentéktelennek látszó tulajdonságot eleve, már képének komponálásánál kiaknázhajta. Valóban, Gáborjáni Szabónak ezen az ex-librissorozatán is fel fog tűnni a szemlélőnek, hogy ő egyenest abból a sima fekete foltból indul ki, amelyet neki a még megdolgozatlan fadúc kínál. Ez a fekete folt az alap, amelyből aztán a formákat kifejti. Valóban alap s nem háttér, könyvjegyei nem árnyékok és fények fokozataiból alakulnak ki, hanem ebből a fekete alapból és a belőle kimetszett foltokból. Ilyenformán a két legellentétebb elemből építi fel képeit: a fehérből és a feketéből. Mind a kettőre éppen az anyag, a fadúc alapvető sajátosságai biztatják. Ezért joggal mondhatjuk, hogy könyvjegyei telivérfametszet-stílusúak.”

A fenti részletekből kibontakozó elismerő vélemény is az író példamutatóan etikus magatartását és közismert, sokirányú képzettségét bizonyítja. Találkozássuk művészi emléke az író részére metszett könyvjegy is (4. kép).

A húszas évektől országos méretűnek nevezhető a parasztság tájegységekénti szociográfiai és irodalmi bemutatása. *Móricz Zsigmond* (1879—1942) ezen a téren is kiemelkedő szerepet vállalt több riportjával: Hortobágyi típusok (1923), Hortobágyi koksz (1923), Kiegett a Hortobágy (1923), életképével: Hídi vásár a Hortobágyon (1930). Küzdőtárs — Debrecenben egykor osztálytársa — Medgyessy Ferenc révén értesült a Déri Múzeum avatásáról (1930. május 25).

Móricz Zsigmond azt tervezte, hogy ez alkalommal a Nyugat májusi számában „. . . a mai Debrecen tudományos és írói világa egyetemlegesen vonulna fel. [. . .] . . . szívesen mennék bele egy olyan tanulmányba, ami mondjuk a Hortobágyról foglalkozik, sőt még egy pár melléklettel is gazdagíthatnánk. Május elsejétől kezdve ugyanis művészi rajzok fognak a Nyugatban jönni. . . . [.] Én, azt hiszem, ki lehetne hozni egy igen jó, igen érdekes és magas nivójú számot. Hajlandó vagyok olvasni és segíteni, válogatni s tanácsot adni.”¹²

Mivel tudott a Hortobágyon alkotó Boromisza Tiborról, Káplár Miklósról, népszerűsítésükre is gondolt. Érdekes elgondolása — az utókor nagy kárára — csak terv maradt.

Az író baráti köréből több olyan művészt ismerünk, akik szívesen dolgoztak a Hortobágyon. Figyelemmel kísérte elsősorban a nemzeti radikálisok közé tartozó Gáborjáni Szabó Kálmánt, aki ezekben az években alkotta *Parasztok*¹³ című fametszetsorozatát, mely egyik főműve. A szűkszavúságával is sokatmondó fametszetsorozatáról — a művészeti kritikuskokat megelőzve — *Juhász Géza* így írt: „Nagy fekete foltjairól nyugalmasan világít felénk a paraszti sors. Egyszerű témák, puritán ábrázolással; [. . .] sem néprajzi kuriózum nincs benne, sem propagandais. [. . .] Aki megnézi a Tavasz szántást, a Kapáló asszonyokat (5. kép) fényt lát a sötét földre áramlani, . . .”¹⁴

12 *Móricz Virág*: Móricz Zsigmond, a Nyugat új szerkesztője. A Petőfi Irodalmi Múzeum Évkönyve. (Szerk.: Baróti Dezső, Bp. 1963.) 22—26.

13 *Parasztok*. Gáborjáni Szabó Kálmán 10 fametszete. 1. Este, 2. Lakodalmások, 3. Húsvéti locsolkodás, 4. Tavasz szántás, 5. Kapáló asszonyok, 6. Súlykolás, 7. Kútnál, 8. Tűz, 9. Vasárnap, 10. Temetés. — (Angol, francia, német és olasz nyelven is). Ebből a sorozatból 300 számozott példány készült a művész saját kezű aláírásával. A metszetek az eredeti fadúcról nyomattak Nagy Károly és Társai grafikai műintézetében. Kiadta: Dr. Bertók Lajos. Debrecen, 1936. Ltsz.: DM. II. 7/937.

14 *Juhász Géza*: Gáborjáni Szabó Kálmán: *Parasztok*. Válasz. 1936. szeptember.

5. kép. Gáborjáni Szabó Kálmán: Kapáló asszonyok, 1936. (Fametszet, papír. A képmező 187×149 mm. J. j. l.: G. Sz. K. A művész sajátkezű aláírásával: „D. 1936. 43. Gáborjáni Szabó Kálmán.”) Déri Múzeum II. 7/1937

Móricz Zsigmond hatvan éves, mikor átvette a *Kelet Népet*. Szellemisségét, tulajdonjogával együtt. Balogh Edgárnak azt írta 1940. dec. 7-én: „... cenzúra van s mindent úgy kell megírni, hogy meg is jelenhessen. Hiszen ehhez nektek jobban kell érteni. A másik az, hogy a Kelet Népe-nél nincs pénz. Sem egy fillér szubvenció, sem özön előfizető. A lapot én tartom fenn erőmön felül, azért mert kell lenni egy lapnak, amelyben sem hízelgés, sem hasznos hazugság meg nem

jelenhetik... Lehetséges volna-e három-négy cikket kapni Erdély problémáiról a január 1-számába? Határidő karácsony estéje..." Közismert, hogy „Móricz Zsigmond a Kelet Népe folyóiratból az akadályok ellenére (a folyóirat nyomdahi-telekből élt!) intézményt akart csinálni.”¹⁵ Súlyos gondjait még fokozta az a körülmény, hogy ő egyedül vállalkozott mindarra, ami pl. ma kiadóvállalatnál is több ember feladata. Ha fellapozzuk a Kelet Népe számait, meggyőződhetünk milyen igényvel, mekkora hozzáértéssel. Körültekintő, mindent maga intéző, a műmellékletek technikai kérdéseiben is járatos szerkesztőre vallanak a Kelet Népe cégjelzéses levélpapírára (6. kép) írott sorok:

„Kedves barátom,

arra akarnálak kérni, hogy nem adnád e kölcsön a kapás lányokról készített metszeted dúcát? A Kelet Népe sajnos nem készül olyan nagy példányszámban, hogy elrontsa a nyomás a metszetet, ellenben sokkal művészibb lenne a nyomat, ha az eredeti dúcra lehetne nyomni.

Ha rászánod magad s ideadhatod, nagyon megköszönöm és hálás leszek érte, de te tudod jobban, ha a fát félted, — bár a Lloyd nyomda elsőrangú nyomó műhely, — akkor azonnal értesíts, hogy megcsináltassam a kliséjét.

Kiállításodat várom, rajzaidnak, aki látja mindenkinél nagy sikere van.

Szeretettel, feleségednek kézcsók

barátod

Móricz”

Budapest 1941. szeptember 18.

Cím: Eötvös u. 12.

A művész a Kapás asszonyok című fametszetének kért dúca helyett — jelenleg nem ismert ok miatt — a szerkesztőségnek a *Parasztok* sorozata *Kútnál* című fametszetét küldi.¹⁶ Ha tüzetesebben megnézzük a Kelet Népe címlapjait, az illusztrációk is a főszerkesztő igényes válogatásáról tanúskodnak. A folyóirat címlapját Gáborjáni Szabó Kálmán Kútnál c. fametszete (7. kép), majd pedig Aba Novák Vilmos: Székelyek (1941. okt. 13.), Medgyessy Ferenc szobra: Debreceni Venus¹⁷ (1942. febr. 15.), Munkácsy Mihály: Örök gondok (1942. márc. 15.) c. műve díszíti.

Móricz levele a művésszel teremtett kapcsolatának fontos, de nem egyetlen bizonyítéka. Leánya, *Móricz Virág* rendszeresen írt tájékoztatót tárlatokról. Írását épp abban a számban olvashatjuk, melynek címlapján a művész fametszete látható.¹⁸ A Nemzeti Szalonban az 1941. évben rendezett kiállításon szereplő debreceniek: Berki Irma, Félégyházi László, Gáborjáni Szabó Kálmán, Holló László, K. Kalmár Anna, Senyei Oláh István. Közülük öt emelte ki: „Gáborjáni Szabó Kálmán uralkodik a kiállításon. Egészséges, bőtermő festő. Ért a mesterséghez s nagyszerűen tud fametszetet készíteni.” A képzőművészetünkben addig ismeret-

15 *Jócsik Lajos*: A Kelet Népe. (Előadás a Móricz Emlékülésen, Debrecen, 1979. okt. 25—26—27.)

16 Gáborjáni Szabó Kálmán: Kútnál. 1936. Fametszet, papír. A képmező 189×148 mm. J. b. l.: G. Sz. K.

17 „A debreceni-Vénusz. [...] Móricz Zsigmondnak annyira megtetszett ez a gipszbe öntött női alak, annyira magyarnak tartotta, hogy elnevezte debreceni Vénusznak... mivelhogy Debrecenből kerültem elő szobrásznak”. *Medgyessy Ferenc*: Életemről, művészetéről. (Szerk., a képeket válogatta és az előszót írta *Koczogh Ákos*. Bp. 1960.) 86.

18 *Móricz Virág*: Debreceni festők. (Kelet Népe. VII. évf. 18. sz. 1941. okt. 1.) 28.

KELET NÉPE

Szerkesztőség és kiadóhivatal
VI. EÖTVÖS-UTCA 12. SZ.

Főszerkesztő: MÓRICZ ZSIGMOND

Postafiók. csekk száma: 33-1-33
TELEFONSZÁM: 112-350

Kedves barátom,

arra szeretnék kérni, hogy nem adná
a kölcsön a kapás lányokról készített metszeted álcát.²
A Kelet Népe sajnos nem készül elvan nagy példányszám -
ban, hogy elrentsa a nyomás a metszetet, ellenben sek-
kel művészibb lenne a nyomat, ha az eredeti alóról
lehetne nyomni.

Ha rászánod magad a ideánsted, nagyon megköszö-
nöm és nálás lesznek érte, de te tudod jobban, ha a
fát félted, - bár a Lloyd nyomda elsőrangú nyomó műhely,¹
akkor azonnal értesíts, hogy megcsináltassam a klijét.

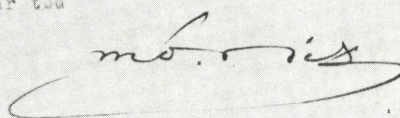
Kiállításodat várom, rajzaidnak, aki látja
mindenkinél nagy sikere van.

Szeretettel, feleségeinek közelekk

Barátod

Budapest 1941. szeptember 18.

Cím: Eötvös u. 12.

6. kép. Mórícz Zsigmond levele Gáborjáni Szabó Kálmánhoz. (Budapest, 1941. szeptember 18.) A művész hagyatékából

MÓRICZ ZSIGMOND LAPJA

KELET NÉPE

Kútnál, fametszet

Gaborjani Szabó Kálmán

VII. évfolyam 18. szám

Ára 50 fillér

Budapest-i. 1941. október 1

7. kép. Kelet Népe VII. évf. 18. sz. 1941. okt. 1. Címlap

len tárgyú, szektás parasztokat ábrázoló mű társadalmi hátterére nem is utalt. Gondja volt arra a szerkesztőségnek a „Jehova tanúi Kistarcsán. Szektás parasztok között az internálótáborban.” (Írója: A. D. Kelet Népe VII. évf. 1. 1941. jan. 1.) „A szombatosok közt” (Írója Móricz Zs., Kelet Népe VII. évf. 1941. júl.) című írásokkal. Az itt említett festmény ma csak a „Szektás parasztok” c. képeslapról ismert. A festmény egy női alakkal többet ábrázol, mint az itt közölt cenzura-rajz (8. kép)¹⁹ mely a festménynek — azt több vonatkozásban felülmúló — hiteles vázlata.

Gáborjáni Szabó Kálmán művészetét a parasztság drámai sorsának, de reménykedésre is jogosító életének ábrázolása jellemezte. Ez árad a nagyerejű Szélben (9. kép) és az ehhez hasonló számtalan vázlatrajzból is. A művész bizakodása annál inkább feltűnhetett Móricz Zsigmondnak, mert a negyvenes éveken sokan kiábrándultak, vagy összetörték az Európa felettlé vonuló viharfelhők hatására. Móricz ezidőben írta az *Árvácska* és a *Rózsa Sándor összevonja a szemöldökét* című műveit, melyeket a Kelet Népeben is közölt. A korszak irodalmával tüzetesen foglalkozó K. Nagy Magda véleménye szerint: „Móricz: Petőfi-őserő című irodalmi tanulmánya is már-már a halállal viaskodó író kapaszkodása abba a génuszba, aki új világot hagyott maga után, hiszen megváltoztatta az életet.” Ezért is kedvelhette a csaknem húsz évvel fiatalabb művésznak (10. kép) azokat az alkotásait, melyekből a bizakodás áradt.

A Híd c. folyóiratban jelent meg az író utolsó írása, A Hortobágy tavaszi lélekzete, melynek eddig nem akadt méltatója, pedig a pusztát kevés örömet adó élményei alapján „belülről” láttató *Veres Péter* szerint: „A Hortobágy tavaszi lélekzete remek írás.”²⁰ A Hortobágy irodalmát több tanulmányban értékelő *Marjai Márton* meglátása: „A Hortobágy tavaszi lélekzete . . . valóságban egy nyolcszakasos lírai szabad vers. Móricz Zsigmond a második világháborúban a végpusztulással szemben az újjászületés előérzetében írta meg e himnikus rapszódiait.”²¹

Az allegorikus művet Gáborjáni Szabó Kálmán igen rövid idő — alig tíz nap — alatt illusztrálta.²² Igaz, hogy a művész sokat járt a Hortobágyra, a hídi vásárookra is. „A Hortobágy tavaszi lélekzeté”-t illusztráló, három fametszetből álló sorozata ilyen szintjének eléréséhez csupán a tájismeret kevés lett volna. Az itt közölt — rizsmezőn dolgozó parasztszszonyt ábrázoló — fametszetből is kitűnik: ez más forrást követelt (11. kép). A művész világnézeti és művészeti szövetségét az íróval, aki a folyóirat megjelenése előtt közölte: „G. Szabó Kálmán nagyon szép metszeteket csinált a Hortobágyról szóló cikkemhez . . .”²³ A fametszetek

19 Gáborjáni Szabó Kálmán: Szektás parasztok. Képeslap. A képmező 9,5×6,4 cm. (Ady-Társaság kiadása. Debrecen)

20 *Veres Péter* levelezőlapja Masits Lászlóhoz (Budapest, 1959. márc. 7.) Részlet.

21 *Móricz Zsigmond*: A Hortobágy tavaszi lélekzete. „Az égen repülő verssorok” c. szövegmagyarázatot írta Marjai Márton. 1979. (Gépelő kézirat, 15 p.)

22 Könyvet és folyóiratot illusztráló fametszetei. 1. *Victor Hugo*: A Dzsinnnek. (15 fametszet) Debrecen, 1925. 2. *J. W. Goethe*: Faust (2) 1932. 3. *Térey Sándor*: Berg Kristóf lelkiismerete, Debrecen, 1932. 4. *Attilio Borrozzino*: Labra Socchiuse (a címlapon is) Bologna, 1933. 5. *Juhász Géza*: Háború (7) Debrecen, 1937. 6. *Károly Berczeli*: Pietà, Signore! (7) (a címlapon is) Róma, 1939. 7. *József Nyíró*: Novelle Transilvane. Róma, 1940. 8. *Makra Sándor*: Csodaágis (6) (a címlapon is) Szeged, 1942. 9. *Berczeli Anzelm Károly*: Hőskor. Budapest, 1942. 10. *Móricz Zsigmond*: A Hortobágy tavaszi lélekzete (3) 1942.

23 *Móricz Zsigmond* levele Kardosné Magoss Olgához (Leányfalu, 1942. ápr. 10.) Megjelent: Új Magyar Múzeum. Móricz Zsigmond Levelei II. (Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: F. Csanak Dóra. Bp. 1963) Jegyzetek 396.

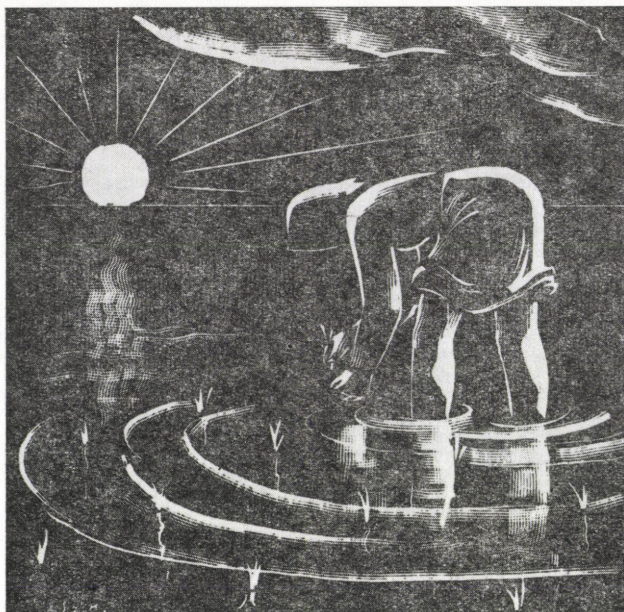
8. kép. Gáborjáni Szabó Kálmán: Szeptás parasztok, 1938. (Ceruza, papír. 283×
217 mm. J. j. l.: G. Sz. K. 1938.) A művész hagyatékából

9. kép. Gáborjáni Szabó Kálmán: Szélben, 1941. (Tus, papír, 170×142 mm. J. n.)
A művész hagyatékából

10. kép. Gáborjáni Szabó Kálmán feleségével, római műtermében. (1940 körüli fénykép, a művész hagyatékából.)

11. kép. Gáborjáni Szabó Kálmán: Illusztráció Móricz Zsigmond „A Hortobágy tavaszi lélekzete” c. művéhez. 1942. (Fametszet, papír. 82×84 mm. J. b. l.: G. Sz. K. A *Híd* III. évf. 16. sz. 1942. ápr. 21., 9.)

fekete-fehér ellentétei jól éreztetik az írás költői antagonizmusát. Méltóak Móricz Zsigmond eszméihez, művészi teljesítményéhez. Mindaz, ami Móricz Zsigmondot megilleti „... népszerűtben, valóságismeretben, igazmondásban...” — küzdőtársa Gáborjáni Szabó Kálmán emberi magatartására, életművére is jellemző (12. kép).

*

Veres Péter (1897—1970) egyik levelezőlapjának következő sorai azért figyelemre méltóak, mert Gáborjáni Szabó Kálmán felesége szerint az író és a művész kapcsolatának első ismert dokumentuma (13. kép). Ez feltételezhető a megszólításból is:

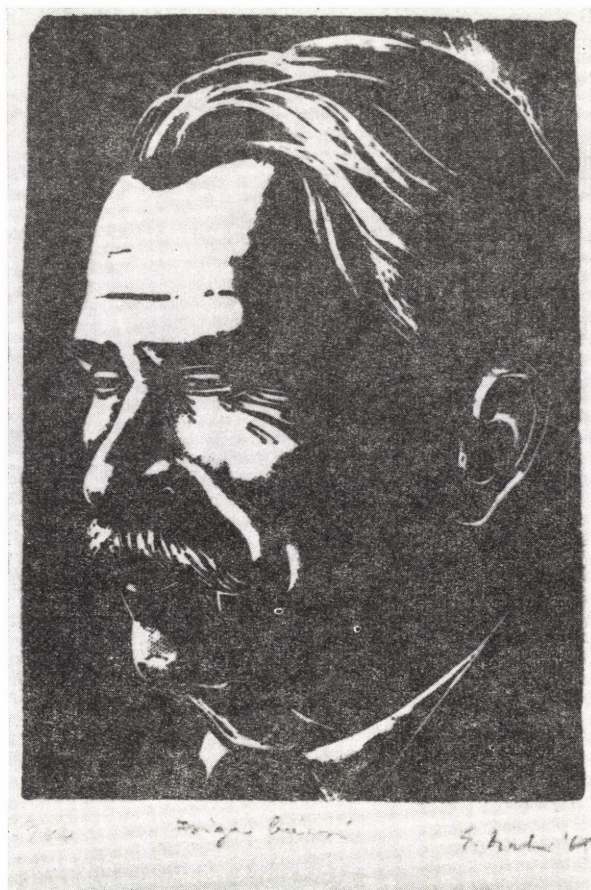
„Kedves Uram!

Most kaptam meg a T. figyelő decemberi számát és láttam rajta az ön fametszetét. Én nem értek a képekhez, de értek valamit a művészethez általában és azt valloam, hogy az a legmagasabb művészi teljesítmény, amelyben az absztrakt és a konkrét, a szimbólum és a tárgyi megjelenítés egységesülnek, azonosulnak. Nos ezt a képet sokáig el-el nézem: tetszik tehát jó. Hol van ettől a C. Molnárok művészete, akiktől nem akarok rosszat mondani, mert ismétlem én nem értek a képekhez. Az önéhez nem kell érteni. Tisztaság. Az irodalomban Csokonay, Petőfi, József Attila. Magyarok, világosak és mégis mélyek.

Barátsággal Veres Péter.

Balmazújváros 1935 jan. 12 én”

12. Kép. Gáborjáni Szabó Kálmán: Móricz Zsigmond (É. n. Fametszet, papír. A képmező 103×73 mm. A művész sajátkezű aláírásával: „Zsigor bácsi G. Szabó K. 1944.”) A művész hagyatékából

A levelezőlapon említett T.(iszántúli) Figyelő²⁴ az Ady Társaság célkitűzéseit segítő rövid életű folyóirat. Címlapján — a TARTALOM mellett — a művésznek az a fametszete látható, mely előzőleg Gáborjáni Szabó Kálmán Könyvjegyei c. kiadványban jelent meg (14. kép). Az író, levelezőlapján több esztétikai kérdést is felvet. Ehhez hasonló megnyilatkozásaira utalt a balatonszárszói konferencia évében Németh László.²⁵ A levélben jeles írónk említése a művészre megtisztelő. A nagy elismerésre azonban nem is annyira ez a korai grafika, inkább a művész életművének egésze érdemes. Az író sorainak, véleményem szerint igazi jelentősége: az alkotónak szellemi társ után kiáltó hangja.

24 Tiszántúli Figyelő. (Szerkeszti: K. Bornemisza László. I. évf. Debrecen.) 1934 december hó 4. szám. „TARTALOM: G. Szabó Kálmán: Fametszet. Senyei Oláh István: Medgyessy F. a művész, Medgyessy Ferenc; Képzőművészet. Ajtay Miklós dr.: Európa, mechanizmus, militarizmus. Gulyás Gábor Lóránt: Versek. Kardos Pál: Jellegzavar? Keszi Imre: A versírás mesterség. FIGYELŐ: Kondor Imre dr.: Gulyás Pál: Tékozló.” — Ezúton mondok köszönetet a folyóiratot a könyvtárában megőrző dr. Nagy Sándor (Debrecen) szíves segítségével.

25 »„Sokan türelmetlenül kapkodják a fejüket, ha ő, az ő hortobágyi szépségeszményével bírálja végig a Szépművészeti Múzeumot, vagy a neveléstudománynak ad száz évre programot”...« Megjelent: Veres Péter: Szárszó. (Nádasdi Péter bevezetőjével. Bp.) 1971. 7.

Kedves Kálmán !

Segítség, lassú a mi t.
hosi ünnepkörre nem adta
érvényes választ is erre is ki-
vire válaszolok. Fel kellett néz-
ni Pestre - a fűtő falon
munkát is néked - a lilla:
fűszertől káros kioldódás miatt.
Az új hány nem meg van is va-
de még 30 oldal misolai va-
lón van. Ha ez meg van, va-
lamelyik délelőtt - kérd, micsi,
csütörtök? - legyenek leveleim,
megkeresni a levéltárat, mert
munkát Püski, hogy te csinálod.

Virront látszó

Péter

1942 nov. 1.

13. kép. Veres Péter levelezőlapja Gáborjáni Szabó Kálmánhoz. (Balmazújváros, 1942. nov. 1.) A művész hagyatékából

14. kép. Gáborjáni Szabó Kálmán: Akt könyvvel.
(É. n. Fametszet, papír, körülvágott. A képmező
143×47 mm. „EXLIBRIS FÉLEGYHÁZI L” J.
j. l.: G. Sz. K.)

Az író, az előbbi levelezőlapján írottakhoz képest többről informál a következő alkalommal:²⁶

„... időt szakítok már, hogy szétnézzek Debr. ben is. Gulyás Palit és Gézát se láttam, talán tavasz óta. Nincs időm s aztán fáradt is vagyok, hiszen ismered már az alkotó elfoglaltságát és saját gondjait. Az embert ilyenkor nem igen érdekli semmi.

Hát a családod hogy van? A kis druzsám már turázni jár veled azóta.”

A levélben említett „tavaszi” könyve valószínű, az 1939-ben megjelent: Szocializmus, nacionalizmus. Ha tehette, meglátogatta Debrecenben élő baráti köré-

26 Veres Péter levelezőlapja Gáborjáni Szabó Kálmánhoz. (Balmazújváros, 1939. nov. 22.)

ből: a művészt, aki feleségével s Péter fiával „A kis druszám”-mal a Hatvan u. 1. sz. alatt lakott, Gulyás Pál (1899—1944) költőt, Juhász Géza (1894—1968) tanárt, irodalomtörténészt, a debreceni irodalmi élet ismert szervezőjét. Kölcsönösen élményt jelentő találkozásaikon szinte jelen vagyunk, ha Gulyás Pál sorait olvassuk:

„Veres Péter betoppant, / csizmája nagyot koppant, / . . . / Frissen égett két szeme, / tiszta fénnel volt tele, / [. . .] / Messziről jött, délelőtt, / hozta a friss levegőt, / hozta kintről a fagyot, / hozta a csendőrszagot.”

A később keltezett lapjait olvasva még inkább bepillantathatunk nehéz életének mindennapjaiba.²⁷

„Kedves Kálmán!

Lapodra csak futtában irok. Nem érek rá semmire. Elkésett minden most szántunk-vetünk. Közben Pestre is menni kellene de nem tudom, mikor jutok hozzá. Nagyon sürgős a dolog, mert a hirtelen jött meleg kiszárítja a földet és nem kél ki a mag. Nekem is két könyvem van készen. Egyik a napokban megjelenik, ez novelláskötet a másik nagyobb könyv, könyvnapra jönne, de még a cenzurán van. Barátsággal Péter”

Az író életében a csendőrség, vagy éppen a cenzúra is nem egyszerű fogalom, hanem nyomában szaglászó, látogatóit, sőt Debrecenben gyakran felkeresett barátait is szemmel tartó, levelei, újságcikkei, könyvei megírását szüntelenül zaklató, szabadságát veszélyeztető valóság. A Népszavában 1934-ben megjelent „Mi lesz a földmunkássággal” c. írásáért egy hónapi börtönnel sújtották. Ez az áldatlan állapot készítette arra az elhatározásra is, hogy boritékba zárt levél helyett levelezőlapra írjon. Ezen még a fővárosba költözése után sem változtatott.

Következő levelezőlapja (14. kép) az első, mely már alkotói munkakapcsolatuk dokumentuma.

„Kedves Kálmán!

Sajnálom, hogy már a multkori üzenetedre sem adtam érdemleges választ és erre is későn válaszolok. Fel kellett szaladni Pestre — a fiuk talán mondták is neked — a lillafüredi találkozó későbbre marad. Az új könyvem meg van írva de még 30 oldal másolni valóm van. Ha ez meg lesz, valamelyik délután — kedd, szerda, csütörtök? — bemegyek hozzád, megbeszélni a borítólapot, mert mondta Püski, hogy te csinálod.

Viszontlátásra

Péter

1942 nov. 1.

(A levelezőlap túlsó oldalán): *A besztercei utról majd beszélünk odabenn.”*

Levelezőlapján nehéz időkre utal („. . . — a lillafüredi találkozó . . .”²⁸).

27 Veres Péter levelezőlapja Gáborjáni Szabó Kálmánhoz. (Balmazújváros, 1940. ápr. 27.)

28 „. . . Lillafüreden, az összeharagsolt írógyülekezetben, a Horthy-rendszer hatalmasságai — a vezérkari főnök, s a propagandaminiszter — előtt, mély történelmi felelősséggel, a legbátrabban ő védte meg a magyar szellemi progresszió becsületét.” Megjelent: *Darvas József*: Veres Péter titkai. Születésének 75. évfordulóján. (Népszabadság XXX. évf. 1972. jan. 6. 7.)

15. kép. Gáborjáni Szabó Kálmán grafikája Veres Péter Szűk esztendő című kisregényének borítólapján. (Magyar Élet kiadása, Budapest, 1942. Fametszet. É. n. Papír, sötétzöld színű nyomással. A képmező 203×145 mm. J. j. 1.: G. Sz. K.) Tóth Endre könyvtárából. Debrecen

Az a fametszet, melyet szintén itt említ, egyik kisregényének, a Szűk esztendő fedélborítóján látható (15. kép).²⁹ Történelmi korszakot idéz mezítlábas Tiborca kapával a csenevész tengerit mutató földön. Ez sem nagyon illet az „olajnyomatok kép”-ek sorába, mert az illusztráló művész a könyv írójához hasonlóan: „nem a kor politikai flastromragasztó szemüvegén nézte a szegényembert.” A Szűk esztendő-t, mint Veres Péternek az 1936—43 évek között megjelent 12 könyvének többségét Püski Sándor adta ki, aki a népi írók műveinek megjelentetésével és terjesztésével elismerésre méltó munkát végzett.³⁰ A többi kiadó mellőzte a termékeny író. Műveinek megjelentetése nem egyszer (pl. 1937-ben) azzal a következménnyel járt, hogy „A nagy Révai Kiadó . . . az első kiadás után a pincébe rejtette őt esztendeig a sikeres Számadás-t. Még a pénz se kellett nekik, ami pedig nagy szó . . .”³¹

Az író megjegyzést sem kívánó sorai, részlete annak a levélnek, melyet már a súlyos beteg Gáborjáni Szabó Kálmán feleségének címzett:³² „Jelenleg én is igen gyönge vagyok. Légcsőhorut, tavaszi vitaminhiány, ideggyengeség, fáradtság, rossz közérzet, közéletcsömör, de ez majd elmulik. Bár a maguk bajai mulnának így el.”

Újabb levelezőlapján látogatásának halogatását indokolja:³³ „Ha időm és lelki erőm lesz hozzá, magam is felszaladnék valamelyik napon, de most nagyon ki vagyok merülve. Túl sok gond és kötelezettség fojtogatott mostanában . . .”

Gáborjáni Szabó Kálmán elhunytá után kilenc évvel írt leveléből (részletek):

A művésznek egyik volt debreceni tanítványát említi, aki: „. . . engem azért keresett fel, mert annakidején olvasta az ujságban, hogy én bucsuztattam Kálmánt és hátha tudom, hol fekszik a sírja. Mert ő arra szeretne egy hazulról, Szabolcsból hozott különlegesen szép rózsátot ültetni. Nagyon szerette Kálmánt és így szeretne róla megemlékezni. [. . .] Olyan jó naiv-magarnak érzem, abból a szatmári fajtából amelyet jól ismerünk, akiket Móricz Zsigmond olyan édesdeden tudott ábrázolni.”³⁴

Az írónak a művész hagyatékában őrzött, első alkalommal itt közölt levelezőlapjai és levelei is mutatják, hogy a reájuk jellemző hűséggel őrizték életre szóló barátságukat. Gáborjáni Szabó Kálmánt, elhunytakor Veres Péter búcsúztatta. Mikor a művész alkotásaiból 1967-ben Veszprémben emlékkiállítás nyílt, az

29 A művésznek könyvek, folyóiratok borítóit díszítő fametszetei: 1. Filatéliai Kurir (Szaklap) Budapest, 1928. 2. Sinka István: Himnuszok Kelet kapujában. Debrecen, 1932. 3. Tanka János: Napsütésben, 1932. 4. Király Tibor: Ég a nádas. Debrecen, 1935. 5. Magyar Exlibris (folyóirat) Debrecen, 1935—36. 6. Végh Piroska: Aranyvályú. Debrecen, 1935. 7. Siposs Károly: Hóvirággal csengetnek. Kecskemét, 1935. 8. G. Szabó Mihály és Szabolcs: Óseredetű magyar személynevek tára, Gyula, 1936. 9. Darvas József: Vízkeresztől Szilveszterig. Budapest, 1940. 10. Dr. Varga Jenő: Krisztus feltámadása. Debrecen, 1940. 11. II. Földessy Gyula. Az ismeretlen Ady. Debrecen, 1941. 12. Makra Sándor: Tavaszi szántás. Szeged, 1942. 13. Veres Péter: Szűk esztendő, Bp. 1942. 14. Gulyás Pál: Az Alföld csendjében. Debrecen, 1943. 15. Vándortűz (Irodalmi értesítő) Debrecen, 1947.

30 Magyar Élet kiadása. Bp. 1942. (Felelős kiadó: Püski Sándor dr. — Pesti Lloyd-nyomda). A magyar kormány hozzájárulásával 1972-től New Yorkban is sokat tett azért, hogy a magyar nyelv és irodalom ismerete az Egyesült Államokban és Kanaadában minél általánosabb legyen. Meghívott előadókörútra Romániában élő magyar írókat, Czine Mihály, Nagy János (Debrecen) irodalomtörténészeket és másokat, továbbá művészeket.

31 Veres Péter: Szárszó. (Nádasdi Péter bevezetőjével) Magvető Kvk. Bp. 1971. 120. p.

32 Veres Péter levele Gáborjáni Szabó Kálmánéhoz. (Budapest, évszám nélkül).

33 Veres Péter levele Gáborjáni Szabó Kálmánhoz és feleségéhez. (Budapest, 1954. nov. 1.)

34 Veres Péter levele Gáborjáni Szabó Kálmánéhoz. (Budapest, 1964. máj. 15.)

16. kép. Gáborjáni Szabó Kálmán festőművész emlékkiállításának megnyitásakor Veres Péter Kossuth-díjas író a művészre emlékezik. (Bakonyi Múzeum, Veszprém. 1967. jún. 24. Amatőr fénykép.) A művész hagyatékából

akkor már 70 éves Veres Péter ott is a művészre, küzdőtársára emlékezett (16. kép).

*

Hasonlóan a *Nyugat* körül gyülekezőkhöz, a Kelet Népe táborában is jól tudták, hogy a forradalom igényével, az irodalom síkján indított mozgalom szövetségeseik nélkül sikerre nem vezethet. E levelek³⁵ is megbízható jelzőkövek az úton, melyen az alkotók, később mint küzdőtársak találkoztak. A művész világnézeti és művészeti szövetségben nagy írónkkal korának valóságú tolmácsolója. Alkotásait az idő múlása sem kezdte ki.³⁶

Teljességgel érthetetlen, hogy életműve — baráti körének többszöri kísérlete ellenére — kiadatlan. Itt az ideje, hogy Gáborjáni Szabó Kálmán alkotásainak szellemisége legértékesebb művészeti hagyományaink sorában elfoglalja azt a helyet, mely két világháború halálos szorítását is széjjelfeszítő, nagyívű munkássága alapján őt méltán megilleti.

35 Ezúton is köszönetet mondok Gáborjáni Szabó Kálmánnénak, hogy lehetővé tette a művész hagyatékában őrzött levelek közlését.

36 Gáborjáni Szabó Kálmán Emlékkiállítás. Megnyitotta: Dr. Solymár István művészettörténész. Rendezte: Bot Györgyné és Masits László, Gáborjáni Szabó Péter közreműködésével, (Egyetemi Könyvtár kiállítóterme. Debrecen, 1975. dec. 3.)

— Fényképek: Hapák József felvételei. A 10., 16. sz. fényképek készítői ismeretlenek.

László Masits

UNBEKANNTE BRIEFE VON KÁROLY LYKA, ZSIGMOND MÓRICZ UND PÉTER VERES AN KÁLMÁN GÁBORJÁNI SZABÓ

In den Jahrzehnten nach dem Ersten Weltkrieg vermisste man auch in Debrecen die spendenfreudigen Gönner der Künste. In dieser Stadt wurde auch der Maler Kálmán Gáborjáni Szabó (1897—1955) geboren. Nach seinen Studien, die er in Budapest und in Rom (Ungarisches Institut) absolvierte, lebte und schuf er jahrzehntelang in Debrecen. Durch seine bahnbrechende Tätigkeit wurde er zu einem der grössten ungarischen Grafiker in der ersten Hälfte des Jahrhunderts. Mit seine Ausstellungen, die auf zwei Kontinenten, in 12 verschiedenen Ländern und 24 verschiedenen Städten veranstaltet wurden, kündete er von seiner künstlerischen Fähigkeit und auch von unserer Heimat, und dies gerade in den Jahrzehnten, als Ungarn sowohl auf politischem als auch auf geistigen Gebiet gleichsam isoliert dastand.

Von dem Erfolg Gáborjáni Szabós zeugen die heimischen, österreichischen (1928), deutschen (1930), holländischen, norwegischen (1935), französischen, italienischen (1953) Bücher, Zeitschriften und Tagesblätter, in denen seine kraftvollen Grafiken veröffentlicht wurden.

Im Alter von kaum 30 Jahren gründete der Künstler im Jahre 1927 gemeinsam mit anderen fortschrittlich gesinnten Schriftstellern und Vertretern der bildenden Kunst die Ady-Gesellschaft. Er gehörte auch zu den führenden Persönlichkeiten in der 1935 gegründeten Ajtósi-Dürer-Zunft, einem Kreis von Grafikern und Grafiksammlern. In diesem Kreis war auch der Universitätsprofessor dr. Rezső Berei Soó, ein über die Landesgrenzen hinaus bekannter Wissenschaftler auf dem Gebiet der Botanik, tätig. Durch eine Stiftung machte dieser bekannte Botaniker nach vier Jahrzehnten das Kuntsgewerbemuseum zu Budapest zum Besitzer einer der reichsten Ex-libris-Sammlungen in ganz Europa. Seine Zielsetzungen wurden von dem Kunsthistoriker Károly Lyka tatkräftig unterstützt, der ein aufrichtiger Bewunderer des Lebenswerkes des Künstlers war. Gemeinsam gründeten sie auch eine niveauvolle Kunstzeitschrift.

Unverbürchliche Bande knüpften Kálmán Gáborjáni Szabó an die Schriftsteller seiner Zeit, wie z. B. an Zsigmond Móricz, László Németh, Lőrincz Szabó und Péter Veres. Aus den vorliegenden Briefen, wohl aber noch stärker aus dem Grafiken, wird die fruchtbringende, schöpferische Verbindung zwischen dem Künstler und den Schriftstellern deutlich. Gáborjáni Szabó illustrierte die Werke dieser Schriftsteller.

An dieser Stelle sollen unter seinen Holzschnitten besonders die hervorgehoben werden, mit dener er Zsigmond Móricz (1879—1942) allegorische Novelle „Frühlingssodem der Hortobágy“ illustrierte. Seine Holzstiche sind Verdichtungen der energischklaren Linien der Hortobágyer Landschaft. Durch seine originelle, kraftvolle künstlerische Ausdrucksweise leistete der diesem grossen ungarischen Schriftsteller Unterstützung in dessen tollkühnen politischen Programm auch auf ästhetischer Ebene. All das, was Zsigmond Móricz in gebührendem Masse an „... Volksliebe, Wirklichkeitskenntnis, Wahrheitsliebe...“ zugesprochen wird, das ist auch für seinen Kampfgenossen Kálmán Gáborjáni Szabó charakteristisch.

Auf seine Studienreise nach Italien konnte Gáborjáni Szabó auch nur durch die Dante'sche Hölle der italienischen Kampfplätze im Ersten Weltkrieg gelangen. So nimmt es nicht Wunder, dass er auch zum Kampfgenossen des von grossen Ideen im Kampf für die Erneuerung der Gesellschaft beseelten Schriftstellers Péter Veres (1897—1970) wurde. Mit einer für sie charakteristischen Treue knüpften die beiden eine Freundschaft fürs Leben.

Der Künstler stellt sich in einer weltanschaulichen und künstlerischen Verbundenheit zu den ungarischen Schriftstellern als wirklichkeitstreuer, künstlerischer Ver-

mittler seiner Zeit dar. Trotz des früher unvorstellbar schnellen Flusses der Stilrichtungen ist die Zeit seinen Schöpfungen gegenüber machtlos. Und dennoch wurde sein gesamtes Lebenswerk weder herausgegeben, noch ist es bekannt. So ist es an der Zeit, dass der Geist, der von Werke Kálmán Gáborjáni Szabós ausgeht, auch in Ungarn den Platz einnimmt, den er sich Jahrzehnte zuvor in den Metropolen Europas auf seinen Ausstellungen durch seine Werke errungen hat.

